

KRITIČKI OSVRT NA POJAM ZAPADNI BALKAN KROZ PERCEPCIJU STUDENATA GEOGRAFIJE

STRUČNI ČLANAK

DANIJELO BAČAN

Pojam Balkan izaziva brojne nedoumice u svakodnevnom javno-političkom životu Hrvatske, ali i susjednih država te ga već godinama osporavaju mnoge prostorne znanosti, a prije svega geografija. Novijim razvojem geopolitičkih odnosa formiran je pojam Zapadni Balkan, koji je puno više prostorno dorađeniji od samog Balkana i to kroz omeđenost jasnim državnim granicama. Ovaj rad propituje opstojnost pojma Zapadni Balkan kroz njegov nastanak, odnosno razvoj u kojem neka država može prestati biti njegov dio ako pristupi Europskoj uniji. Postavlja se pitanje o mogućnosti „bijega“ iz te regije ulaskom u EU. Doprinos je kritičkom osvrtu i provedena anketa među studentima geografije u državama Zapadnog Balkana. Analiza rezultata anketnog upitnika pokazale je zanimljive studentske percepcije o upitnosti pojma Zapadni Balkan.

Ključne riječi: Balkan, Zapadni Balkan, regija, integracija, Europska unija

UVOD

Pojam Balkan većina ljudi danas uzima zdravo za gotovo kao naziv za prostor Jugoistočne Europe ili barem jednog njenog dijela, no kada ih se pita koje točno područje taj pojam obuhvaća ne dobiva se jasan odgovor. Novostvoreni pojam Zapadni Balkan, koji koristi Europska unija od 1997. godine za nove buduće članice u ovom dijelu Europe, unio je još više pomutnje jer je on određen geopolitički, odnosno prema granicama država. Pod Zapadnim Balkanom danas se smatra područje koje čine Albanija, Bosna i Hercegovina, Crna Gora, Kosovo, Sjeverna Makedonija i Srbi-

ja. Hrvatska je, također, bila smatrana dijelom Zapadnog Balkana sve do ulaska u Uniju 2013. godine.

Glavni cilj ovog rada je kritički prikazati nastanak i razvoj pojma Zapadni Balkan te analizirati odnos studenata odabranih država na području jugoistočne Europe prema tom pojmu. Ostali ciljevi su: uvidjeti razliku prostornog obuhvata Balkan i Zapadni Balkan, saznati o iskustvima ispitanika sa samim pojmom Zapadnog Balkana, utvrditi budućnost integracije Zapadnog Balkana u EU te istražiti utjecaj drugih država na istraživano područje.

Prethodna istraživanja o temi Zapadnog Balkana nisu brojna, Pleić i Glasnović (2017) istraživali su studentsku percepciju o Balkanu kod mariborskih i zagrebačkih studenata. Laura Šakaja (2001, 2019) istraživala je percepciju zagrebačkih gimnazijalaca prema samom Balkanu. Nakić (2013) piše o pojedinačnom putu zapadnobalkanskih država u EU-u, Babić (2018) o izazovima geopolitike Balkana itd.

U radu se prvo kroz povijesni prikaz nastanka pojma Zapadni Balkan pokazuje što je sve vodilo stvaranju tog pojma. Za ostvarenje pojedinih ciljeva rada provedena je anketa među studenima geografije u Beogradu, Sarajevu, Nikšiću, Skoplju, Banja Luci i Zagrebu sa svrhom ispitivanja njihova viđenja pojma Zapadni Balkan kroz više aspekata (Bačan, 2021). *Online* anketa provedena u razdoblju od 1. 3. do 14. 3. 2021. godine putem platforme *Microsoft Forms* predstavlja primarni izvor podataka. Anketa je provedena na neprobabilističkom, prigodnom uzorku studenata. Ispitanici su obaviješteni o anketi putem udruženja geografa EGEA (*European Geography Association*) u kojem entitete imaju svi gradovi iz kojih su ispitanici. Sekundarne izvore predstavljaju prethodno provedena istraživanja i znanstveni članci, web stranice, novinski članci, internetski članci, knjige itd. Za detaljniji prikaz prostora Zapadnog Balkana korišten je *ArcMap* program u kojem su od strane autora izrađene sve karte prema podacima iz više izvora. Tijekom istraživačkog postupka ispitanice su postavljene hipoteze:

H1: Ispitanici su ispodprosječno upoznati s pojmom Zapadni Balkan.

H2: Prostorni obuhvat Zapadnog Balkana rijetko obuhvaća Albaniju i Kosovo, a učestalo Hrvatsku.

H3: Prema ispitanicima, pojam Zapadni Balkan manje je korišten od pojma Balkan.

H4: Ispitanici smatraju kako će njihove države ući u Europsku uniju.

H5: Ispitanici imaju većinom negativna iskustva s pojmom Balkan/Zapadni Balkan te vežu negativne asocijacije uz taj prostor.

Pojam Balkan

Gledajući povijesno, Balkan je prvenstveno bio naziv za Staru planinu u Bugarskoj, no s vremenom je naziv obuhvatio puno šire područje, u literaturi često spominjano kao Balkanski poluotok. Kada se proučava etimologija riječi Balkan, nema jedinstvenog tumačenja; Todorova (2015) piše kako Balkan dolazi od perzijske riječi *balk* (hrv. blato ili planina), kojoj je dodan turski nastavak *-an*.

Problem nastaje kod naziva Balkanski poluotok i njegovih granica. Davne je 1808. godine Johann August Zeune prvi upotrijebio naziv poluotok jer je krivo zaključio da se Stara planina proteže od Crnoga do Jadranskog mora (Todorova, 2015). Prema mnogim izvorima neupitne su tri granice Balkanskog poluotoka, a to su: Jadransko more na zapadu, Crno more na istoku i krajnji rt Peloponeza (okružen Jonskim i Egejskim morem) na jugu (Klemenčić, 1997). Sjeverna granica poluotoka je sporna jer poluotok mora imati kopnenu granicu koja je kraća od morske, a ako se uzme za granicu linija Trst-Odessa onda je to duža linija nego Trst-Peloponez (Slukan Alkić, 2009).

Razvojem znanosti uvidjelo se kako Stara planina nije najveća niti dominira jugoistokom Europe, pa se stoga pokušao ispraviti pogrešan naziv. Njemački geografi i političari, među njima najviše Theobald Fischer, zalagali su se za pojam Jugoistočna Europa i vidjeli su taj prostor kao dio njemačkog geopolitičkog utjecaja (Todorova, 2015). Nakon niza povijesnih događaja (Balkanski ratovi, odlazak

Osmanlija, stvaranje mnogih država-balkanizacija), Balkan je dobio negativnu konotaciju kao naziv, a u 1930-ima i 1940-ima, također, i naziv Jugoistočna Europa.

Pojam Zapadni Balkan

Prvi spomen pojma Zapadni Balkan bio je 1974. godine u „Novom ručnom atlasu“ izdavačke kuće *Mayers* iz Njemačke. Nijemci su precizno podijelili područje Balkana na: Istočno (područje istočno od Karpata), Zapadno (područje Dinarida) i Srednje (područje Srbije, Makedonije i Grčke) područje (Sekulić, 1999).

Sljedeći se put pojam Zapadni Balkan pojavio nakon nekoliko desetljeća kada se geopolitička slika u Europi promijenila. Europska unija 1995. godine donijela je „Agendu 2000“ i u njoj odredila države koje joj mogu u skorašnjoj budućnosti pristupiti, no na tom popisu nije bila niti jedna država nastala raspadom Jugoslavije (osim Slovenije), a našle su se države iz nekadašnjeg Istočnog bloka koje su bile slabije razvijene od nekadašnje Jugoslavije, odnosno tzv. Balkana (Milardović, 2000). Tek je 1997. godine Unija počela razmišljati o sudbini novonastalih balkanskih država i donijela „Politiku regionalnog pristupa za države Zapadnog Balkana“. Tako je 23 godine nakon prve pojave, pojam Zapadni Balkan postao okosnica politike EU prema državama za koje je planirala da će joj jednom pristupiti. Veliku važnost u geografskom određivanju regije imao je dokument pod nazivom „Uloga unije u svijetu“ u čijem se sedmom poglavlju jasno određuju države koje pripadaju Zapadnom Balkanu (Slukan Alkić, 2009). Prema Milardoviću (2000) taj je događaj označio prelazak pojma iz virtualno-političkog u jasan geografski definirani pojam. Slovenija se pridružila Europskoj uniji 2004. godine i naizgled trajno napustila svrstavanje pod bilo kakve balkanske pojmove u Europi.

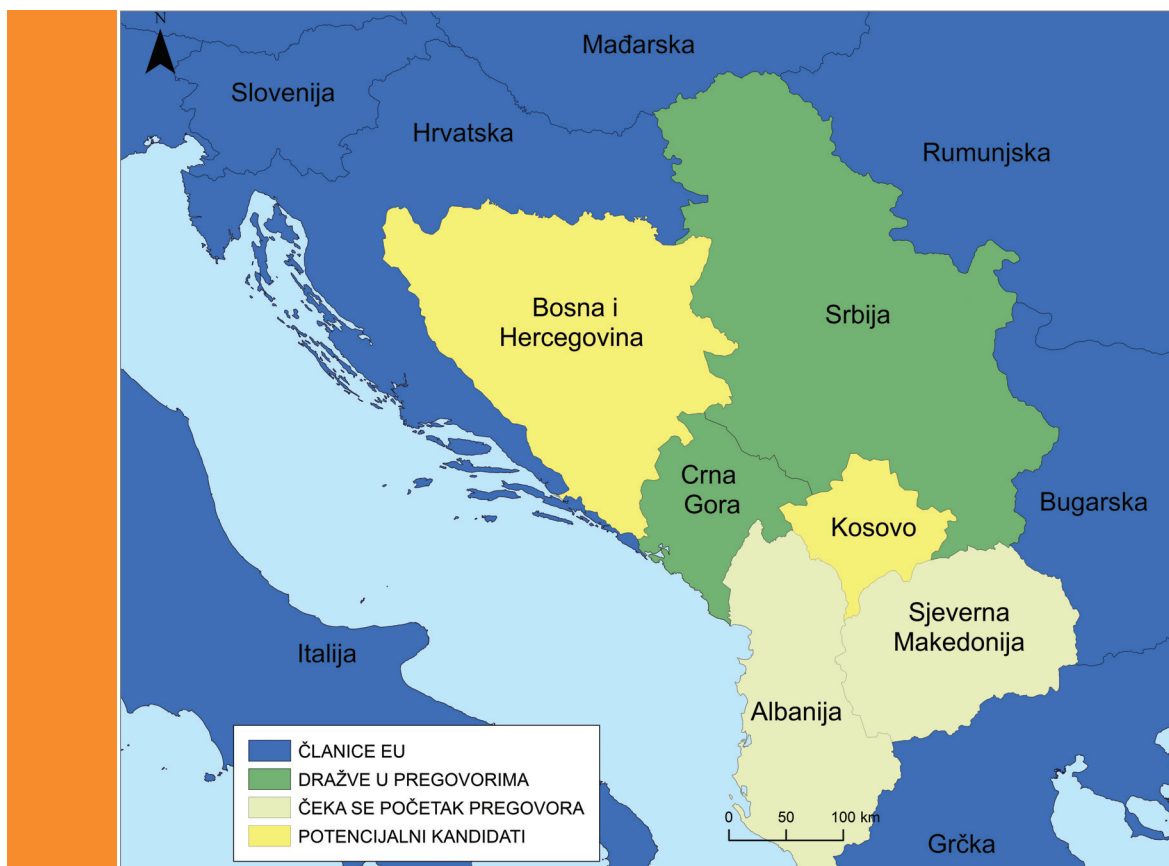
Godine 2013. Hrvatska je ušla u EU i tako postala jedina država Zapadnog Balkana koja je to prestala biti (De Munter, 2019). Prema tome, pojam ima i rok trajanja, jer jednom kada sve države Zapadnog Balkana uđu u EU (sl. 1), kao takav, on će prestati postojati. Zanimljiviji primjer je i Kosovo, koje kao država, uz Crnu Goru, nije niti postojalo u trenutku nastanka pojma, no proglašenjem svoje neovisnosti 2008. godine EU ga je svrstala pod Zapadni Balkan.

Sljedeći je problem povezanost pojma Zapadni Balkan s prostorom koji predstavlja. Elementi prirodne sredine očituju se na dva načina: kao fizički okvir tradicionalne regionalne cjeline i kao okosnica, tj. dominantni i često egzistencijalni element regije (Fuerst-Bjeliš, 2015). Ako se uzme toponim Balkan za Staru planinu kao naziv regije, ona mora u svom području imati dominantan utjecaj te planine, što ona nema. Prema tome, Balkan u pojmu Zapadni Balkan je netočan, no teško je zamjenjiv nekim drugim toponimom prirodne osnove jer je ona vrlo raznolika na području koje obuhvaća. Potrebo je razmotriti i stranu svijeta, to jest zapad u nazivu Zapadni Balkan. Prethodno je navedeno kako je 1974. spomenut i pojam Istočni Balkan, područje istočno od Karpata, što danas obuhvaća Rumunjsku i Bugarsku. U odnosu prema tome, zapad ima smisla u nazivu, ali u EU formaciji on obuhvaća i Srednji Balkan, pa opet nema temelja niti za stranu svijeta. S druge strane, ako se pojam gleda kao kreacija EU, može se zaključiti kako se promatra u odnosu na Rumunjsku i Bugarsku, koje su pristupile EU, no one nisu kao takve bile članice kada je pojam kreiran 1997. godine.

U konačnici može se reći kako se pojmom Zapadni Balkan nastojao postići kompromis. Balkan, kao naziv, imao je negativnu konotaciju 1990-ih i nekako je bilo nezamislivo da bi

se radilo na priključenju Balkana Europskoj uniji, koja predstavlja visoko razvijene države svijeta. Europski političari bili su svjesni kako moraju paziti i na mnijenje javnosti u EU i na Balkanu, pa su tako kreirali novi pojam Zapadni Balkan koji je davao obostrane pozitivne prizvuke (Milardović, 2009). Tadašnjim stanovnicima i političarima EU on je predstavljao područje koje nije samo Balkan, nego onaj dio Balkana koji teži k razvijenom Zapadu, a na području koje označuje imao je sličnu predodžbu, svojevrsni ideal Zapada koji se već postiže i u imenu koje se koristi

kako bi se pridružilo tom razvijenom Zapadu. Tako je izbjegnuta balkanizacija Europe, a postignuta europeizacija Balkana. Nadalje, Milardović (2009) navodi kako je Zapadni Balkan socijalni konstrukt jer kao takav ne postoji niti na jednoj karti niti u jednom atlasu, konstrukt je to izveden iz Zapadne politike prema Drugome i drugačijem, to jest dio je imaginarne geografije. U nastavku svog istraživanja Milardović (2009) kreira metaforu „zapadni balkon“ koja reprezentira politiku i moć Zapada, to jest EU-a u odnosima prema sebi različitim, to jest Drugima. Kao temelj za

Sl. 1. Odnosi Zapadnog Balkana i EU 2021. godine
Izvor: Autor prema De Munteru (2019) i Eurostatu (2020)

ovu metaforu uzet je balkon jer on simbolizira uzvišenost EU nad Balkanom koji se nalazi ispod tog balkona.

Engleska inačica imena – *Western Balkans*, također, nije najbolje određena, naime ona glasi u množini, a ne postoji više zapadnih Balkana, on je samo jedan (Milenković i dr., 2018).

REZULTATI I RASPRAVA

Ispitanici

Nakon stupanja u kontakt s voditeljima pojedinih EGEA entiteta na području istraživanja, voditelji su zamoljeni da anketu prošire među svojim kolegama geografima. S obzirom da su ciljani ispitanici bili studenti geografije zamoljeno je da se anketa ne širi među ostalim kolegama. Na ovaj način se dobio jasan uzorak ispitanika budući da su se geografi susreli s pojmom i problematikom Zapadnog Balkana i o tome su slušali barem na jednom od svojih kolegija. Anketni su upitnici prevedeni na jezike ispitanika: srpski, makedonski, crnogorski, bosanski i hrvatski. Od ispitanika se tražilo da u prvom pitanju navedu svoju dob. Ukupno je anketu ispunilo 137 ispitanika iz šest gradova, od toga je bilo 58 ispitanika, odnosno 79 ispitanica (tab. 1). Prosječna dob ispitanika je 21,8 godina.

Percepcija pojma Zapadni Balkan

Anketni upitnik imao je pet dijelova i ukupno 16 pitanja (Bačan, 2021). Prvo pitanje prvoga dijela tražilo je od ispitanika da ocijene svoje poznavanje pojma Zapadni Balkan, a odgovor je bio moguć u rasponu od 1-minimalno do 5-u potpunosti. Prosječno poznavanje iznosi 3,7, a medijan je 3,8 te sugerira neznatna odstupanja. Najveće poznavanje pojma bilježi se kod sarajevskih ispitanika (prosječno 4,2), a najmanje kod banjalučkih ispitanika (prosječno 3,3). S pojmom su najmanje upoznati ispitanici iz Beograda sa prosjekom od 3,4. To se može u određenoj mjeri povezati korištenjem pojmoveva *region/regija/Balkan* u medijima, a i u politici, u odnosu na pojam Zapadni Balkan (Markovina, 2016).

Daljnje određenje percepcije išlo je prema nabranju nekoliko vlastitih asocijacija na pojam Zapadni Balkan. Prva po pojavnosti asocijacija bila je Jugoslavija, što se podjednako pojavljivalo kod ispitanika iz svih gradova. Zajedno s Jugoslavijom, učestalo su se pojavljivale i korupcija te nestabilnost. Sljedeće tri asocijacije (kandidati za EU, politika i *region/regija*) najviše su bliske pojmu Zapadni Balkan, a zapravo je neočekivano što samo 14 ispitanika veže pojam s potencijalnim članstvom u EU. S obzirom na dob ispitanika zanimljivo je

Tab. 1. Prikaz broja ispitanika po gradovima i po spolu

Vrstje		Zagreb	Beograd	Sarajevo	Skopje	Nišić	Banja Luka
Broj ispitanika		29	21	22	25	20	20
Ispitanici po spolu	Muški	15	7	8	13	8	7
	Ženski	14	14	14	12	12	13

Izvor: Autor prema anketnom istraživanju (2021)

i kako se asocijacija na rat pojavljuje samo dva puta što govori o određenom odmaku od opće percepcije Balkana kao ratnog područja.

Slično pitanje o asocijacijama imali su Pleić i Glasnović (2017) i Šakaja (2001, 2019). U prvom navedenom radu najučestalije asocijacije zagrebačkih studenata na pojam Balkan su: sukobi, rat, cajke, planina, primitivizam, Jugoslavija itd. Mariborski studenti naveli su ove asocijacije: glazba, ćevapi, more, hrana, Jugoslavija. U radu iz 2001. g. navode se sljedeće asocijacije zagrebačkih srednjoškolaca: Srbi, Šiptar, sukobi, prljavi Balkan, agresori, rat, razaranja itd. Sumirajući tako sve dosadašnje asocijacije u periodu od 2001. godine do 2021. godine vide se određene promjene. Prije 20 godina Balkan je, prema zagrebačkim učenicima, bio obilježen ponajviše asocijacijom rata i sukoba, a danas se može reći kako su glavne asocijacije ispitanika: Jugoslavija, korupcija i nestabilnost. U budućnosti se očekuje povećanje „pozitivnih“ asocijacija poput zajedničkog jezika, kulture, hrane te ostaloga i to iz razloga što pomalo ponovno dolazi do neke vrste zbližavanja među narodima, odnosno ostavljanja ratnih 1990-ih u prošlosti (Šakaja, 2017).

Prostorno određenje Zapadnog Balkana

Sljedeći važni aspekt pojma je njegova prostornost, stoga su ispitanici u drugom dijelu ankete imali pitanje otvorenog tipa u kojem su trebali navesti države koje bi svrstali pod pojam Zapadni Balkan. Na sl. 2 vidi se kako su se BiH i Crna Gora najviše puta spomenute kao države Zapadnog Balkana.

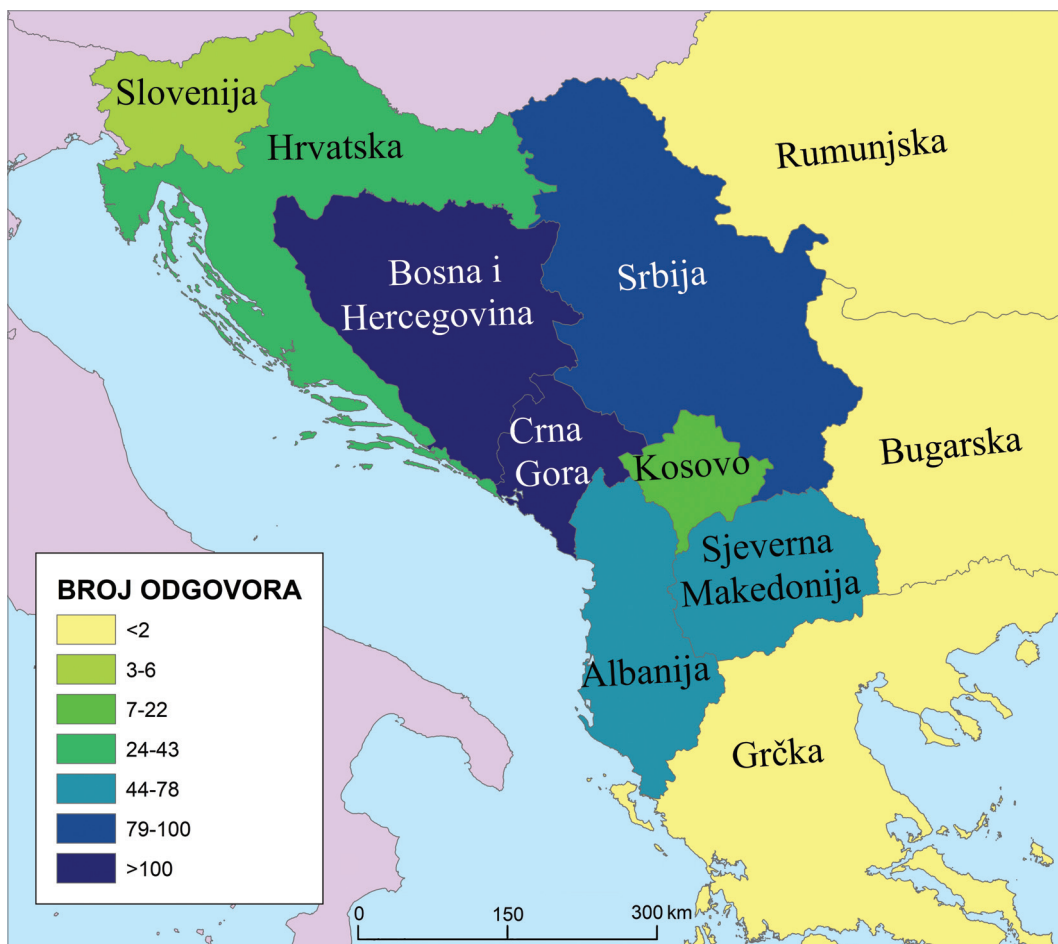
U odgovorima se javila nekoliko puta i Jugoslavija, ali i susjedne države poput Bugarske. Specifičnost je i spominjanje Kosova, koje se nalazi samo kod sarajevskih i zagrebačkih is-

pitanika što se može protumačiti kako ga niti mlađe generacije ne priznaju kao državu, odnosno spominju ga samo ispitanici čije su se države (Federacija BiH u slučaju Sarajlija) najviše odmakle od srbijanskog utjecaja (Tomic, 2005). Albanija i Sjeverna Makedonija spominju se u manje od 60 % odgovora što sugerira pojavu perifernosti, odnosno može se zaključiti kako prema odgovorima centar Zapadnog Balkana predstavlja trokut Srbija-Crna Gora-BiH. Za Hrvatsku se u odgovorima često stavljala napomena kako je ona prestala biti dio regije nakon ulaska u EU.

Stavovi prema ostalim nazivima

Bilo je zanimljivo povezati i preferencije ispitanika prema pojedinim nazivima regije u kojoj žive, pa su tako u trećem dijelu ankete trebali izabrati koji naziv najviše koriste prilikom imenovanja regije u kojoj žive. Odgovor je pomalo očekivan, naziv Balkan koristi više od polovice ispitanika, a daleko najveći broj tog odgovora bilježi se kod beogradskih i banjalučkih ispitanika. Jedino kod zagrebačkih ispitanika odgovor Balkan ne prelazi više od 50 % svih odgovora. Sljedeći odgovor po udjelu je Jugoistočna Europa, koja najviše glasova bilježi kod zagrebačkih ispitanika što je za očekivati zbog postojanja tendencije odmaka Hrvatske od ičeg balkanskog (Tomic, 2005). Najveći je „poraz“ na ovom pitanju doživio pojam Zapadni Balkan, kojeg je kao regiju u kojoj žive odabralo svega troje ispitanika iz Zagreba i Sarajeva.

Za daljnju diferencijaciju pojma Zapadni Balkan ispitanici su trebali odgovoriti postoje li prostorne razlike u odnosu na pojam Balkan te ako postoje, nabrojati ih (opisati). Za postojanje razlika odlučilo se 60 % ispitanika. Navodeći prostorne razlike, ispitanici su pisali sve

Sl. 2. Prostorno određenje Zapadnog Balkana prema ispitanicima
Izvor: Autor prema anketnom istraživanju (2021) i Eurostatu (2020)

moгуće razlike između ova dva pojma kojih su se sjetili (tab. 2), što je zapravo pridonijelo dobivanju šire slike. Najveći broj odgovora odnosio se na mišljenje kako Balkan obuhvaća cijeli Balkanski poluotok, a Zapadni Balkan samo njegov zapadni dio. Beogradski, banjalučki, skopljanski i nikšički ispitanici redovito su uz spominjanje Balkanskog poluotoka spominjali i Balkan kao širi, odnosno Zapadni Balkan kao uži pojam. Ovo se može pripisati nasljeđu Jovana Cvijića, kojeg su neki u odgovorima čak

i spominjali, a ponajprije iz razloga što je on bio veliki zagovornik naziva Balkanski poluotok (Slukan Alkić, 2009). Redovito objašnjenje bio je i odnos s EU, gdje se Balkan (Rumunjska, Bugarska, Grčka) smatra dijelom EU, a Zapadni Balkan bi tek trebao ući u EU. Ovdje je zanimljiv položaj Hrvatske jer se dosta ispitanika izjasnilo kako je ona dio Balkana, ali nije dio Zapadnog Balkana što je zapravo uvjetovano idejom da se dijelom Zapadnog Balkana prestaje biti ulaskom u EU (Nakić, 2013). Čest je odgovor

Tab. 2. Navedene razlike između pojma Zapadni Balkan i Balkan

Zapadni Balkan	Balkan
isti mentalitet, povijest i jezik	nije homogen prostor
države bivše SFRJ (bez Slovenije) s Albanijom	širi obuhvat od Zapadnog Balkana
države malih površina, slabije razvijene	više razvijene države van ZB-a
zapadni dio Balkanskog poluotoka	Balkanski poluotok
politička tvorevina	određenje prirodnim granicama
kandidati za članstvo u EU	članice EU
ne uključuje Hrvatsku	uključuje Hrvatsku
ulaskom u EU prestaješ biti dio ZB-a	uvijek ostaješ Balkanac
politički pojam	kulturološki pojam
blizina Srednje Europe	Jugoistočna Europa

Izvor: Autor prema anketnom istraživanju (2021)

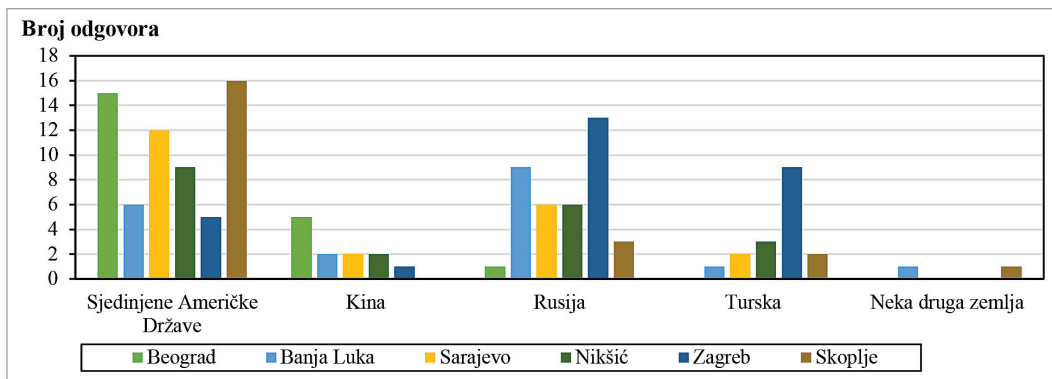
bio kako je područje Zapadnog Balkana slabije razvijeno u odnosu na Balkan. Nekoliko se odgovora referiralo na položaj oba pojma u vidu ukupnog položaja u Europi, pa je tako Zapadni Balkan bliži onoj Srednjoj, a Balkan kao cjelina čini Jugoistočnu Europu.

Odnos Zapadnog Balkana prema EU i drugim državama

Četvrti je dio ankete ispitivao mišljenja ispitanika o odnosu Zapadnog Balkana i Europske unije te drugih država. Ispitanici su prvo trebali odgovoriti s „Da“ ili „Ne“ na pitanje hoće li države Zapadnog Balkana ući u EU. Rezultat je skoro pa podjednak, 53 % ispitanici

ka vidi države Zapadnog Balkana u EU, a njih 47 % ne vjeruje u pridruživanje. Ovdje je zanimljivo promatrati rezultate po gradovima; skopljanski i banjalučki ispitanici smatraju kako države regije ne će pristupiti Uniji, kod Beograđana jedan je odgovor presudio za ulazak, a kod nikšićkih ispitanika dva. Uzroke ovih rezultata možemo tražiti u nekim aktualnim političkim događajima. Sjeverna Makedonija ponovno je dobila veto za početak pregovora što je medijski znatno popraćeno i svakako je utjecalo na odgovore. Banja Luka je glavni grad entiteta Republike Srpske, koji već godinama sustavno zaustavlja približavanje BiH Europskoj uniji i ovaj rezultat njihovih ispitanika zapravo pokazuje rezultat tog kočenja pridruživanju EU (Maksimović, 2019). Mala podrška ulasku zabilježena je i u Beogradu i u Nikšiću, što je isto rezultat novijih političkih događaja, ponajprije uvjetovanje srbijanskim dijalogom (priznanjem) s Kosovom za pridruživanje EU, dok u Crnoj Gori postoji značajna dihotomija prosrpskih i procrnogorskih političara, koja koči napredak države (Hina, 2020). S druge strane, sarajevski i zagrebački ispitanici uvjereni su kako će države Zapadnog Balkana ući u EU. Pomalo je ironično kako 70 % sarajevskih ispitanika vjeruje u ulazak u EU, a u istoj zemlji, u drugom entitetu, taj udio varira oko 40 %. Zagrebački ispitanici državama Zapadnog Balkana daju 65 % šansi za ulazak u EU, što je relativno velik udio, dok se u hrvatskim medijima često čuje kako bi integracija regije u EU samo dovela boljitak Hrvatskoj.

Nadovezujući se na prethodno pitanje, ispitanici su zatim morali odrediti koliko bi se percepcija o zapadnobalkanskim državama promijenila ulaskom u EU i to u rasponu od 1-minimalno do 5-u potpunosti. Prosjek svih odgovora je 3,3, odnosno može se reći i bolje od očekivanog u odnosu na prethodno pita-

Sl. 3. Utjecaj drugih država na Zapadni Balkan prema studentima
Izvor: Autor prema anketnom istraživanju (2021)

nje gdje je bilo dosta skepticizma o ulasku u EU. Ponovno gledajući po gradovima vidi se jedan paradoks, banjalučki i beogradski ispitanici imaju prosjek od 4,0, što je u raskoraku s obzirom na rezultate prethodnog pitanja. U pitanju se ne navodi kako bi se percepcija promijenila, to jest bi li se promijenila u negativnom ili pozitivnom smislu, ali slijedeći ideju pozitivne promjene percepcije može se reći da postoji nada (vjera) i za takve promjene nakon ulaska u EU. S druge strane, skopljski ispitanici imaju prosjek od samo 2,5, što je vidljiva korelacija s rezultatom prethodnog pitanja. Sarajevski, nikšićki i zagrebački ispitanici nalaze se oko prosjeka (3,1) promjene percepcije o državi ulaskom u EU. Dakle, može se reći da najveće promjene percepcije očekuju oni ispitanici koji su najmanje skloni ulasku svojih država u EU.

Neupitno je kako se promjene u svjetskoj geopolitici odražavaju i na području Zapadnog Balkana. Sukladno tome, u anketi je postavljeno pitanje o utjecaju drugih država, osim članica EU, u kojem su ispitanici trebali izabrati državu s najvećim utjecajem na njihovu. Odgovori na ovo pitanje (sl. 3) ponovno su analizirani po gradovima zbog određe-

nih specifičnosti glede utjecaja na njihove države. Ukupno gledajući, najveći utjecaj imaju Sjedinjene Američke Države i to kod beogradskih ispitanika s više od 60 % i kod skopljskih ispitanika, također, s više od 60 %. Nadalje, utjecaj Kine najviše je zabilježen kod beogradskih ispitanika, a najmanje kod zagrebačkih. Kina već dugi niz godina gradi odnos sa Srbijom i ulaže u brojne projekte u zemlji, a to je često i na naslovnicama srbijskih novina i portala (Polović i Dulić Frlan, 2019). Utjecaj Rusije i Turske najviše su zamijetili zagrebački studenti, a banjalučki ruski odmah nakon toga.

Iskustva ispitanika s pojmom Zapadni Balkan

Zadnji dio anketnog upitnika odnosio se na osobni stav ispitanika prema pojmu Zapadni Balkan, te su ispitanici trebali prvo odabrati, među ponuđenim, koja iskustva vežu s pojmom Zapadni Balkan. Sukladno tome, 50 % ispitanika izjasnilo se kako su imali neutralna iskustva sa Zapadnim Balkanom, drugih 50 % odgovora podijeljeno je na 28 % negativnih iskustva i 22 % pozitivnih. Analizirajući odgo-

Tab. 3. Opis iskustva ispitanika s pojmom Zapadni Balkan

Pozitivna iskustva	Negativna iskustva	Neutralna iskustva
prihvatanje ljudi, lijepa atmosfera	negativne povijesne okolnosti	nisam razmišljao/la o tome
lijepo provedeni trenuci u svakoj zemlji ZB-a	stalne tenzije u politici	nemam posebno mišljenje o tome
kulturno nasljeđe, moja domovina	stanje u ekonomiji-nerazvijenost	nisam proživio period 1990-ih
položaj između Azije i Europe, maritimni utjecaj-Jadran	manipulacija i kontrola od EU	ne pratim svjetsku niti balkansku politiku
brojna putovanja po bivšim jugoslavenskim državama	neiskorišteni potencijali	ne znam dovoljno o tome i nemam neka iskustva
zato što smo sa Balkana	niska stopa demokratije	postojanje i pozitivnih i negativnih, zlatna sredina
ovdje žive dobri, veseli ljudi	ratovi, margina društva	neke države su pozitivne, neke negativne
očuvanje biodiverziteta	nezaposlenost, ekološki problemi	nisam se susreo s pojmom Zapadni Balkan
pozitivni učinci EU-a	nepoštivanje prometnih propisa	
„naši ljudi“, svi se međusobno razumijemo	korupcija i podobnost	

Izvor: Autor prema anketnom istraživanju (2021)

vore na ovo pitanje prema gradovima, najviše neutralnih iskustava imaju studenti Zagreba, najviše negativnih sarajevski ispitanici, a najviše pozitivnih ispitanici Beograda. To se može povezati s distancom Zagreba, općenito Hrvatske, prema čemu balkanskom, dok je moguće da ispitanici iz Sarajeva negativne konotacije vezane uz pojam Balkan imaju zbog negativnih iskustava u prošlosti (Tomić, 2019). Već je prethodno spomenuto kako su Beograđani navikli koristiti pojam Balkan, pa niti ne čudi što uz njega vežu pozitivna iskustva.

Na kraju je trebalo navesti i primjer za pozitivno, negativno ili neutralno iskustvo kako bi se dobila što jasnija slika o percepciji Zapadnog Balkana. Čitajući odgovore, naišlo se na podosta istih ili sličnih, koji su objedinjeni i prikazani

s ostalima u tab. 3. Analizirajući primjere pozitivnih iskustava, većina ispitanika ih veže uz putovanja po državama Zapadnog Balkana i dobro prihvatanje u svakoj od njih. Druga velika skupina odgovora odnosi se na vrlo determinističke stavove, poput određenja veselih balkanskih ljudi, to su „naši“, „mi smo sa Balkana“, međusobno razumijevanje itd. Nekoliko se puta spomenulo more, vjerojatno misleći na Jadransko. S druge strane, u opreci stoje negativna iskustva. Ponajprije je spominjan odnos sa EU kao negativan primjer. Europska unija, koliko god odugovlači pristupne pregovore i stavlja brojna veta, toliko i u određenoj mjeri pomaže regiji kroz razne ekonomske i financijske programe (De Munter, 2019). Sljedeća opreka je u vidu ekologije, kod pozitivnih iskustva nalazi se

pojam očuvani biodiverzitet, a kod negativnih je to navođenje ekoloških problema. Što se tiče ostalih razloga negativnih iskustava, navode se standardne, prethodno spomenute asocijacije poput nerazvijenosti, političke nestabilnosti, ratova itd. Tri spomenuta odgovora nisu bila očekivana, a to su niska razina demokracije, neiskorišteni potencijali i nepoštivanje prometnih

propisa. Neutralna iskustva većinom se odnose na neznanje u pogledu pojma Zapadni Balkan. Dosta je neutralnih primjera, kao nerazmišljajanja o Zapadnom Balkanu i nepraćenja politike. Moguće objašnjenje za neutralna iskustva je kako postoje i negativna i pozitivna iskustva, pa su se zbog toga ispitanici radije odlučili za neutralnost.

KRITIČKI OSVRT KAO ZAKLJUČAK

Zapadni je Balkan pojam koji je kreiran isključivo za geopolitičke svrhe Europske unije i nema nikakvu geografsku utemeljenost u prostoru, tim više što država prestaje biti dio Zapadnog Balkana kad uđe u Europsku uniju. Hipoteze postavljene na početku istraživanja anketom su potvrđene, odnosno opovrgnute, u svrhu analize percepcije studenata geografije o Zapadnom Balkanu. Prema prvoj hipotezi (H1), ispitanici su ispodprosječno upoznati s pojmom Zapadni Balkan, što rezultati ankete nisu pokazali jer je prosječna upoznatost s tim pojmom 3,7. Prostorno određenje Zapadnog Balkana (H2) kod ispitanika prikazalo je kako jezgru regije čine Srbija, Crna Gora i BiH, dok ispitanici Hrvatsku (u više od 60 % odgovora) ne smatraju dijelom te regije. Nadalje, Zapadni je Balkan uistinu manje korišteni pojam od pojma Balkan (H3) te ispitanici većinom smatraju da će njihove države, odnosno regija, ući u Europsku uniju (H4). Iskustva s pojmom Zapadni Balkan ipak nisu većinski negativna (H5), iako negativne asocijacije imaju određenu prevlast.

Nakon provedene analize ankete, može se zaključiti kako percepcija ispitanika o pojmu Zapadni Balkan nije crno-bijela jer su potvrđene samo dvije postavljene hipoteze što sugerira kako ni sami ispitanici nemaju jednoznačni odnos prema pojmu Zapadni Balkan kao da ni percepcija tog pojma nije dovoljno istražena. Teško je izreći pozitivnu ili negativnu kritiku pojma Zapadnog Balkana bez izuzimanja vlastitog stajališta jer se odnos prema ovom pojmu razlikuje od države do države. Hrvatima je on predstavljao sinonim razočaranja krajem 1990-ih i početkom 2000-ih, a Srbija se nastoji nametnuti kao lider tog područja. Europska unija imala je u principu najbolje namjere za prostor Zapadnog Balkana, ali su europski političari zaboravili kako je povijest učiteljica života. Nakon dvije zajednice južnoslavenskih naroda i ratnih 1990-ih teško je zamislivo da se pod paradigmom regionalne suradnje ostvaruje približavanje članstvu u Uniji. Zapadni Balkan možda je samo jedna u nizu faza političkog razvoja ovoga prostora, a pojam nastao u „briselskim hodnicima“ donio je vjerojatno više problema nego potencijalnih rješenja. Studentska percepcija ukazala je na brojne razlike u stavovima među pojedinim državama regije i to među populacijom koja nije bila zahvaćena ratom, tako da je teško pomisliti kakvi su stavovi starije populacije. Potrebno je još puno godina kako bi se neki stavovi, ukorijenjeni godinama, promijenili, a sve s ciljem otvaranja prostora koji se naziva Zapadni Balkan razvoju i napretku.

LITERATURA

BAČAN, D., 2021: *Kritički osvrt na političku konstrukciju Zapadni Balkan*, prvostupnički rad, Sveučilište u Zagrebu, Prirodoslovno-matematički fakultet, Geografski odsjek.

BABIĆ, M., 2018: Izazovi geopolitičkih koncepcija na Balkanu. Slučaj Srbije, *Međunarodna Politika* 1169, 31–50.

DE MUNTER, A., 2019: *Zapadni Balkan*, Europski parlament, Strassbourg.

EUROSTAT, 2020: Countries 2020, <https://ec.europa.eu/eurostat/web/gisco/geodata/reference-data> (1. 5. 2021.).

FUERST-BJELIŠ, B., 2015: *Principi regionalizacije*, interna skripta, Prirodoslovno-matematički fakultet, Geografski odsjek, Zagreb.

HINA, 2020: Komisija objavila izvješća i projekte za zapadni Balkan, <https://vijesti.hrt.hr/eu/komisija-objavila-izvjesca-i-projekte-za-zapadni-balkan-728974> (4. 5. 2021.).

KLEMENČIĆ, M., 1997: *Atlas Europe*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb.

MAKSIMOVIĆ, M., 2019: Umjesto mišljenja o EU-kandidaturi BiH dobila 14 zadataka, <https://www.dw.com/bs/umjesto-mi%C5%A1ljenja-o-eu-kandidaturi-bih-dobila-14-zadataka/a-48970672> (7. 5. 2021.).

MARKOVINA, D., 2016: Kontroverzni naputak novog šefa diplomacije: Regija ili susjedstvo? <https://www.telegram.hr/politika-kriminal/kontroverzni-naputak-novog-ministra-vanjskih-poslova-regija-ili-susjedstvo/> (4. 5. 2021.).

MILARDOVIĆ, A., 2009: *Zapadni balkon*, Pan liber, Osijek.

MILARDOVIĆ, A., 2000: *Zapadni Balkan- Pojam, ideje i dokumenti o rekonstrukciji Balkana u procesu globalizacije*, Pan Liber, Osijek.

MILENKOVIĆ, D., 2018: Western Balkan without an "s", <https://www.helvetas.org/en/eastern-europe/about-us/follow-us/helvetas-mosaic/article/September2018/Labeling-the-Balkans> (23. 5. 2021.).

NAKIĆ, M., 2013: Europska Unija i Zapadni Balkan-između želja i realnosti, *Međunarodne studije* 13(1), 33-44.

PLEIĆ T., GLASNOVIĆ V., 2017: *Percepcija Balkana među zagrebačkim i mariborskim studentima geografije*, rad za Rektorovu nagradu, Prirodoslovno-matematički fakultet, Geografski odsjek, Zagreb

POLOVIĆ, J., DUJIĆ FRLAN J., 2019: Zapadni Balkan: „Divide et impera“ ili zašto suprotstavljeni interesi velikih sila generiraju trajnu nestabilnost regije, *Acta Economica Et Turistica* 5(2), 85-208.

SEKULIĆ, B., 1999: To Remove the Anathema of the Balkans, *Politička misao* 36(5), 78-92.

SLUKAN ALTIĆ, M., 2009: Hrvatska kao Zapadni Balkan - geografska stvarnost ili nametnuti identitet, *Društvena istraživanja* 20 (2), 401-413.

ŠAKAJA, L., 2001: Stereotipi mladih Zagrepčana o Balkanu: Prilog proučavanju imaginativne geografije, *Revija za sociologiju* 32 (1-2), 27-37.

ŠAKAJA, L., 2019: Mentalna karta Europe: promjene u vizuri zagrebačkih srednjoškolaca (2000. – 2017.), *Migracijske i etničke teme* 35(1), 33-54.

TODOROVA, M., 2015: *Imaginarni Balkan*, Naklada Ljevak, Zagreb.

TOMIĆ, T., 2019: *Europska unija i države Zapadnog Balkana*, diplomski rad, Sveučilište Jurja Dobri-
le u Puli, Fakultet ekonomije i turizma „Dr. Mijo Mirković“, Pula.

TOMAC, Z., 2005: Hrvatska - talac Zapadnog Balkana i Turske, *Adrias*12, 91-102.

PRIMLJENO: 25.10.2021.

PRIHVAĆENO: 9.3.2022.

DANIJE BAČAN, univ. bacc. geogr., student Diplomskog sveučilišnog studija geografije, Geografski odsjek, Prirodoslovno-matematički fakultet, Sveučilište u Zagrebu, e-mail: danijel.bacan@student.geog.pmf.hr